

Szkoła Specjalna Przystosabiająca do Pracy jako droga do autonomii i samodzielności w życiu dorosłym osób z niepełnosprawnością

Ewelina Pałucka ¹

¹ Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; ORCID: 0009-0000-6975-7739

ABSTRAKT

Szkoły specjalne przystosabiające do pracy pełnią istotną rolę w procesie przygotowania osób z niepełnosprawnością intelektualną do autonomicznego życia. Ich zadaniem jest nie tylko rozwijanie kompetencji zawodowych oraz społecznych uczniów, lecz także wspieranie tych osób w budowaniu poczucia własnej wartości i autonomii. Artykuł porusza zagadnienie dorosłości osób z niepełnosprawnością intelektualną poprzez analizę jej różnych wymiarów - biologicznego, prawnego, społecznego i psychologicznego. Podkreśla znaczenie szkoły przystosabiającej do pracy jako placówki, która wspiera uczniów w rozwijaniu niezależności i aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym oraz wzmacniania poczucia ich własnej wartości. Artykuł stanowi analizę celów, zadań oraz form zajęć realizowanych przez szkoły specjalne przystosabiające do pracy, które zawarte są w podstawie programowej. Szczególnie istotne jest kształtowanie kompetencji komunikacyjnych, przygotowanie do podejmowania samodzielnych, a przy tym odpowiedzialnych decyzji oraz nabycie umiejętności radzenia sobie w różnych sytuacjach. Dzięki odpowiednio dobranym metodom nauczania i indywidualnemu podejściu do ucznia, szkoły te pomagają w dużej mierze odnaleźć się w społeczeństwie oraz zwiększyć szansę na podjęcie zatrudnienia w przyszłości.

Słowa kluczowe: dorosłość, niepełnosprawność, szkoły specjalne przystosabiające do pracy, zawód, kompetencje, autonomia

WPROWADZENIE

Szkoły specjalne przystosabiające do pracy to miejsca, które stają się dla osób z niepełnosprawnością przestrzenią, w której dojrzewają, nabywają kompetencji społecznych. Jest to szczególne miejsce, które ma przygotować osoby z niepełnosprawnością intelektualną i sprzężoną do samodzielnego, autonomicznego na miarę możliwości rozwojowych życia. Przestrzenie te tworzą nie tylko uczniowie, ale w dużej mierze również nauczyciele, którzy podejmują działania mające na celu wypełnienie zadań związanych z edukacją, rehabilitacją i rewalidacją uczniów z niepełnosprawnością. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie wielozadaniowości szkoły przystosabiającej do pracy, która oprócz przygotowania uczniów do pracy na otwartym i chronionym rynku pracy, ma zadbać o to, by uczniowie w dorosłości wiedli autonomiczne życie, oparte na wierze we własne umiejętności i wyrażaniu siebie w przejawach wszelkiej aktywności podejmowanej przez te osoby. W pierwszej kolejności należy odpowiedzieć na pytanie: Czym jest dorosłość? W literaturze definiowana ona jest różnorodnie. Według E. Dubas (2004) dorosłość jest długotrwałym procesem dojrzewania do dorosłości, która jest podejmowana jako pełnia, jako proces osiągnięcia wartości osobowych i społecznych. Z kolei Z. Glanc (2011) na podstawie przeprowadzonych przez nią badań stwierdza, że dorosłość jest mozaikowa, czyli fragmentaryczna i niepełna, niezakończona,

zmienna, zróżnicowana i zindywidualizowana. Według J. Wyczesany i Z. Gajdzicy (2006) dorosłość wiąże się „z kreatywnością, potrzebą doznań, rozszerzeniem kręgów społecznych, pracą zawodową i pełnieniem różnych ról społecznych oraz życiem rodzinnym i pełnieniem ról rodzinnych, wzrostem aktywności i powiązań jednostki z otoczeniem. Jest to okres względnej stabilizacji i pełni życia. Analizując podane definicje dorosłości należy zadać sobie pytanie: Czy dorosłość osób z niepełnosprawnością przebiega tak samo jak osób pełnosprawnych? Według K. Rzedzieckiej (2003) termin dorosłości w kontekście osób z niepełnosprawnością intelektualną może dotyczyć kilku płaszczyzn:

Tabela 1

Dorosłość w kontekście niepełnosprawności intelektualnej - płaszczyzny

biologiczna	prawna	społeczna	psychologiczna
dojrzwianie organizmu i jego gotowość do prokreacji	ukończenie przez osobę 18 roku życia	wiąże się z pozycją społeczną oraz pewnymi przywilejami, odnosi się do funkcji społecznego uznania, szacunku, odpowiedzialności oraz liczeniem się ze zdaniem i opinią innych osób	dorosłość wiąże się z byciem autonomicznym, rozumiejącym przyczyny swoich działań

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rzedzicka (2003).

Nad definicją dorosłości osób z umiarkowaną i znaczną niepełnosprawnością intelektualną pochyła się Beata Tylewska Nowak (2011), która proponuje przyjęcie roboczej definicji dorosłości osób z niepełnosprawnością intelektualną, a brzmi ona następująco: „To osoby, które ukończyły 18 rok życia, zakończyły edukację szkolną i próbują funkcjonować w rolach społecznych charakterystycznych dla okresu dorosłości. Powinny one mieć sformułowaną wizję własnej dorosłości z uwzględnieniem wszelkich możliwości i ograniczeń. W formułowaniu tej wizji nie można pominąć roli środowiska, które pomaga lub przeszkadza w jej budowaniu”. Istotne w tej definicji jest użycie słowa „próbują”, ponieważ osoby z niepełnosprawnością podejmują próbę dostosowania się norm i zasad obowiązujących w okresie adolescencji, na miarę swoich możliwości psychofizycznych. Kolejną kwestią, której warto poświęcić uwagę jest ważny proces, jakim jest przygotowanie osób z niepełnosprawnością intelektualną i sprzężoną do samodzielnej i godnej dorosłości. Aby dobrze przygotować te osoby do tego etapu życia, ważne jest respektowanie przez otoczenie ich potrzeb, zauważenie potencjału rozwojowego i podjęcie się próby przygotowania ich do dorosłości. Postrzeganie osób z niepełnosprawnością przez pryzmat ich ograniczeń, braków na różnych płaszczyznach prowadzi do stworzenia wokół tych osób otoczki nieporadności, niesamodzielności. W związku z tym osoby te często są wyłączone przez innych, co powoduje kreowanie u nich osobowości, w której dominują lęk i niechęć do działania. Miejscem, w którym osoby z niepełnosprawnością mogą znaleźć kompleksową pomoc jest szkoła specjalna przysposabiająca do pracy. W dalszej części artykułu określone zostaną cele i zadania tych placówek, formy zajęć w nich realizowane, które wynikają z podstawy programowej.

UCZNIOWIE SZKÓŁ PRZYSPOSABIAJĄCYCH DO PRACY

Szkoły specjalne przysposabiające do pracy zgodnie z rozporządzeniem MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1578) organizuje się dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi. Nauka w szkole przysposabiającej do pracy trwa 3 lata, z możliwością wydłużenia etapu edukacyjnego do 24 roku życia. W przypadku uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym liczba uczniów w oddziale SPdP nie przekracza 8 osób, natomiast w oddziale dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi liczba ta nie przekracza 4 osób.

NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ INTELEKTUALNA W STOPNIU UMIARKOWANYM I ZNACZNYM - CHARAKTERYSTYKA

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębszym (umiarkowanym i znacznym) charakteryzują się poważnymi uszkodzeniami w centralnym układzie nerwowym. Słownictwo tych osób jest ubogie, a mowa agramatyczna, często niewyraźna. Mają trudności w myśleniu abstrakcyjnym oraz w rozumieniu stosunków logicznych. W rozwoju poznawczym pozostają na poziomie przedoperacyjnym. Dostrzegają mniej elementów, spostrzegają w wolnym tempie oraz błędnie ujmują stosunki między przedmiotami. Te zaburzenia poszczególnych funkcji dotyczą nie tylko zmysłu wzroku, lecz także słuchu oraz kinestezji. Pamięć nie jest trwała, a jej zakres jest wąski. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu znacznym posiadają ubogi zasób słów, najczęściej wypowiadają pojedyncze słowa, stosując przy tym gesty. Osoby te potrafią same załatwiać swoje potrzeby fizjologiczne, a przy pomocy innych ubierają i rozbierają się. Emocje osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną są mało zróżnicowane, występują problemy w opanowaniu popędów. Przeżycia emocjonalne nie wynikają z zainteresowań, lecz z aktualnych doznań ze strony środowiska. W zachowaniu przejawiają impulsywność i brak przemyślenia konsekwencji (Wyczesany, 2002). Osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym, pomimo zaburzeń w funkcjonowaniu licznych funkcji odczuwają potrzebę bycia kochanym i chcą czuć się bezpiecznie. Wbrew pozorom potrafią okazywać sympatię oraz otwartość na kontakty z innymi. (Wyczesany, 2002). Dzięki temu osoby te można nauczyć wielu czynności w zakładach produkcyjnych m.in.: szycia, tkania, pakowania, montażu różnych elementów.

NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ SPRZEŻONA - CHARAKTERYSTYKA

Zgodnie z art. 4 pkt 32 ustawy Prawo Oświatowe (Dz. U. 2017 poz. 59) oraz art. 3 pkt 18 ustawy o systemie oświaty (Dz. U. 1991 Nr 95 poz. 425) niepełnosprawność sprzężona polega na występowaniu u dziecka niesłyszącego bądź słabosłyszącego, niewidomego lub słabowidzącego, z niepełnosprawnością ruchową (w tym afazją), z niepełnosprawnością intelektualną lub z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, co najmniej jeszcze jednej niepełnosprawności, z tych, które zostały wymienione. Niepełnosprawność sprzężoną określa

się również jako niepełnosprawność złożoną lub wieloraką. Często przyczyną tych złożonych zaburzeń rozwojowych są uszkodzenia ośrodkowego układu nerwowego. Stąd w przypadku niepełnosprawności sprzężonej często używa się terminu *neuroniepełnosprawności*, w której funkcjonowanie dziecka jest kwestią indywidualną i złożoną oraz nie odnosi się jedynie do występowania dwóch niepełnosprawności (Sidor, 2009). Przykładowo, Mózgowe Porażenie Dziecięce oprócz niepełnosprawności ruchowej, charakteryzuje się również zaburzeniami mowy, zaburzeniami percepcji wzrokowej czy słuchowej. U niektórych dzieci występują również zaburzenia zachowania oraz niepełnosprawność intelektualna.

SZKOŁA PRZYSPOSABIAJĄCA DO PRACY - ANALIZA CELÓW I ZADAŃ ZAWARTYCH W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ

Według Moniki Gołubiew - Koniecznej (2006) nauka w szkole specjalnej przysposabiającej do pracy nie przygotowuje ucznia do nabycia kompetencji potrzebnych do wykonywania określonego zawodu, ale umożliwia zdobycie określonych umiejętności, które wchodzi w jego skład. Absolwenci szkoły nie uzyskują wykształcenia zawodowego, lecz wykształcenie ponadpodstawowe. Zgodnie z *Podstawą programową kształcenia ogólnego szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi* (Dz.U. z 2017 r. poz. 356. Załącznik 5) zadaniem szkół przysposabiających do pracy jest „efektywne przygotowanie uczniów do dorosłości, w tym praktycznym przysposobieniu do podjęcia zatrudnienia na otwartym /chronionym rynku pracy”. Nie jest to jednak jedyny cel, który powinny realizować szkoły przysposabiające do pracy. Podstawa programowa (Dz.U. z 2017 r. poz. 356. Załącznik 5) zakłada również realizację celów takich jak:

1. rozwijanie zaradności, samodzielności i autonomii uczniów;
2. kształtowanie kompetencji społecznych, które pomogą uczniom budować własną tożsamość opartą na pozytywnym postrzeganiu własnej osoby;
3. rozwijanie w uczniach postawy ciekawości, otwartości i szacunku dla innych osób;
4. kształtowanie umiejętności dbania o zdrowie własne i innych osób;
5. rozwijanie poczucia odpowiedzialności za własne decyzje;
6. rozwijanie umiejętności komunikacyjnych i dojrzałości w relacji z innymi osobami adekwatnie do pełnionych ról społecznych;
7. kształtowanie umiejętności współpracy z innymi;
8. przygotowanie do wykonywania prac indywidualnych i zespołowych;
9. kształtowanie kompetencji społeczno-zawodowych, które są istotne z punktu widzenia decydowania o własnej osobie w dorosłości;
10. kształtowanie prawidłowej postawy uczniów wobec pracy, rozwijanie motywacji i zaangażowania w wykonywaną pracę;
11. kształtowanie umiejętności oceny własnych kompetencji zawodowych, w tym umiejętności praktycznych;
12. kształtowanie umiejętności autoprezentacji, przedstawiania swojej własnej osoby;
13. rozwijanie kreatywności uczniów, także ich uzdolnień i zainteresowań;
14. wyposażenie ucznia w umiejętności i wiadomości, które pozwolą mu na korzystaniu na miarę swoich możliwości z jego wolności i praw człowieka.

Wyżej wymienione cele są ukierunkowane na przygotowanie uczniów do aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym, samodzielności w czynnościach dnia codziennego (załatwiania spraw urzędowych, robienia zakupów, przygotowywania posiłków),

komunikowania się z innymi w mowie oraz piśmie, nabyciu umiejętności matematycznych, które są niezbędne do codziennego życia oraz do kształtowania własnej tożsamości i rozwijania zainteresowań.

Ważną kwestią jest zmniejszenie lęków rodziców uczniów z niepełnosprawnością w związku z niepewnością co do przyszłości ich dzieci. Duża część rodziców zastanawia się co się stanie, gdy zabraknie ich w życiu swoich dzieci. Szkoły Przynoszące do pracy mają na celu "zaopatrzenie" uczniów w kompetencje, dzięki którym nie będą całkowicie zależni od swoich innych osób. Da to rodzicom nadzieję na lepszą przyszłość swoich dzieci z niepełnosprawnością. Istotny jest zatem kontakt nauczycieli placówki z rodzinami jej uczniów, oparty na wzajemnym szacunku i chęci współpracy, która wpłynie pozytywnie na proces nabywania przez ucznia kompetencji potrzebnych do samodzielnej, autonomicznej dorosłości.

Podstawa programowa (Dz.U. Z 2017 r. poz. 356. Załącznik 5) określa także zadania szkoły przynoszącej do pracy. Możemy w niej znaleźć zadania takie jak:

1. Tworzenie warunków, które są niezbędne do zapewnienia uczniowi komfortu psychicznego oraz poczucia bezpieczeństwa emocjonalnego i akceptacji.
2. Tworzenie sytuacji, które sprzyjają doskonaleniu umiejętności samoobsługowych i zaradności w codziennym życiu uczniów.
3. Tworzenie szans edukacyjnych i rozwojowych poprzez właściwe połączenie wymagań oraz oczekiwań z indywidualnymi potrzebami ucznia.
4. Pomoc uczniom w tworzeniu i realizowaniu planów życiowych i motywowanie do zaangażowania.
5. Zaznajomienie uczniów z rynkiem pracy, przygotowanie do poruszania się po nim.
6. Przygotowanie do pełnienia różnych ról społecznych (m.in. załatwiania spraw osobistych w urzędzie) oraz do uczestnictwa w życiu społecznym.
7. Dokonywanie kompleksowej oceny umiejętności potrzebnych do dorosłego życia i opracowanie na jej podstawie indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych.
8. Zapewnienie uczniom kompleksowej oferty rozwoju kompetencji komunikacyjnych z zastosowaniem bazy dydaktycznej i terapeutycznej, która uwzględnia specjalistyczne, nowoczesne metody oraz techniki.
9. Zapewnienie uczniom udziału w zajęciach rewalidacyjnych, realizowanych zgodnie z zaleceniami zawartymi w orzeczeniach o potrzebie kształcenia specjalnego oraz WOPFU.
10. Wsparcie uczniów przy pomocy doradcy zawodowego.
11. Pomoc w rozpoznaniu zainteresowań zawodowych, zapewnienie wsparcia w połączeniu cech osobowości z indywidualnymi preferencjami w wyborze pracy.
12. Tworzenie warunków do zapoznania się z różnymi rodzajami stanowisk oraz czynnościami pracy.
13. Nawijanie kontaktu z: lokalnymi ośrodkami wsparcia oraz organizacjami pozarządowymi, które działają na rzecz osób z niepełnosprawnością intelektualną; pracodawcami z różnych sektorów i branż, którzy mogliby zapewnić uczniom praktyki a w przyszłości zatrudnienie.
14. Organizowanie praktyk, które są wspomagane indywidualnie dobranymi stanowiskami pracy przy wsparciu nauczycieli, którzy pełnią rolę trenerów pracy.

15. Tworzenie warunków, które rozwijają: kondycję fizyczną i troskę o własne zdrowie; podejmowanie przez uczniów samodzielnych inicjatyw i odpowiedzialnych decyzji; uczenie się sposobów na spędzanie czasu wolnego.
16. Kształtowanie pozytywnego wizerunku ucznia w środowisku społecznym i instytucjonalnym jako potencjalnego pracownika i klienta.
17. Tworzenie sytuacji, które sprzyjają poznawaniu otoczenia, w którym przebywa uczeń oraz instytucji i obiektów, z których będzie w przyszłości korzystał.
18. Tworzenie warunków do poznawania tradycji i obyczajów lokalnych i narodowych oraz pobudzanie uczniów do poczucia przynależności do społeczności lokalnej, regionu oraz kraju.
19. Tworzenie warunków do zapoznania uczniów z prawami człowieka oraz uświadamianie, że niepełnosprawność nie może być przyczyną dyskryminacji.
20. Przygotowywanie uczniów do pełnienia roli kobiety i mężczyzny w dorosłości oraz rozszerzenie wiedzy na temat seksualności człowieka.
21. Uczenie umiejętności ochrony swojej osoby, swojej intymności oraz poszanowania intymności innych osób.
22. Wypracowanie optymalnego modelu współdziałania z rodzinami uczniów, po to, by zwiększyć efektywność podejmowanych działań.
23. Organizowanie wizyt w warsztatach terapii zajęciowej, środowiskowych domach samopomocy, itd.

Podstawa programowa określa cały szereg zadań, które powinny być realizowane przez szkoły przysposabiające do pracy. Zgodnie z wymienionymi wyżej celami placówki te powinny przygotować młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi do autonomicznego, na miarę ich możliwości rozwojowych dorosłego życia oraz do pełnienia różnych ról społecznych, realizowanych przez te osoby z poczuciem własnej sprawczości i komfortem psychicznym. Agnieszka Woynarowska (2014) wymienia trzy funkcje szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy: dydaktyczną, opiekuńczą i profilaktyczną. Placówki te mają za zadanie jednocześnie realizować: funkcję dydaktyczną - poprzez poszerzanie i utrwalanie przez uczniów posiadanych do tej pory wiedzy i umiejętności, nabywanie przez uczniów nowych umiejętności; funkcję opiekuńczą - poprzez zapewnienie uczniom komfortu psychicznego i poczucia bezpieczeństwa, pomoc w przygotowaniu do pełnienia ról społecznych i wejścia na rynek pracy; funkcję profilaktyczną - poprzez zapobieganie wykluczeniu społecznemu czy również profilaktykę bezrobocia poprzez zwiększenie szans na zatrudnienie w przyszłości.

ANALIZA FORM ZAJĘĆ, KTÓRE ZNAJDUJĄ SIĘ W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ

Zgodnie z podstawą programową (Dz. U. z 2017 r. poz. 356. Załącznik 5) w szkole specjalnej przysposabiającej do pracy wyodrębnia się:

1. zajęcia edukacyjne:
 - a. funkcjonowanie osobiste i społeczne,
 - b. zajęcia rozwijające komunikowanie się,
 - c. zajęcia kształtujące kreatywność,
 - d. przysposobienie do pracy,
 - e. wychowanie fizyczne,
 - f. etyka

2. zajęcia rewalidacyjne.

Na zajęciach z funkcjonowania osobistego i społecznego uczniowie mają doskonalić umiejętności i wiadomości nabyte na wcześniejszych etapach edukacji, czyli umiejętności w zakresie czytania, pisania i liczenia. Zajęcia mają zapewniać również poznanie nowych wiadomości i umiejętności z zakresu środowiska społeczno-kulturowego, przygotować młodzież do pełnienia różnych ról społecznych, w tym pracowniczych.

Zajęcia rozwijające komunikowanie się ukierunkowane są na dalsze rozwijanie języka i porozumiewaniu się w bliższym i dalszym otoczeniu w mowie, piśmie oraz w każdy inny możliwy dla ucznia sposób (z zastosowaniem wspomagających i alternatywnych metod komunikacji - AAC, jeśli uczeń potrzebuje).

Zajęcia kształtujące kreatywność mają za zadanie motywować ucznia do twórczej aktywności, rozwijać zainteresowania i uzdolnienia oraz wyrażanie przeżyć i emocji w procesie tworzenia. Zajęcia te umacniają także wiarę we własne siły oraz budują pozytywny obraz samego siebie.

Przysposobienie do pracy ma na celu wyposażyć ucznia w praktyczne umiejętności niezbędne do podejmowania pracy oraz prawidłowego funkcjonowania w życiu społecznym i zawodowym. Zajęcia realizowane w ramach przysposobienia do pracy mają m.in. kształtować pozytywną postawę wobec pracy; dostarczać uczniom podstawowej wiedzy o pracy; uczenie wykonywania różnych prac zgodnie z zainteresowaniami i możliwościami ucznia, przygotowanie do podjęcia samodzielnej lub wspomaganiej pracy na indywidualnie dobranym stanowisku na otwartym lub chronionym rynku pracy.

Zajęcia wychowania fizycznego mają zgodnie z podstawą programową na celu rozwijać umiejętności małej i dużej motoryki; kształtować zdolności motoryczne; wyzwalać aktywność ruchową, która jest oparta na naturalnej potrzebie ruchu; uświadamianie jak ważne jest dbanie o zdrowie oraz wdrażanie do współdziałania w zespole, opartego na zasadach *fair play*.

Podczas etyki nauczyciel wprowadza uczniów w świat wartości, skupiając się na pojęciu dobra, gdyż dla uczniów jest ono najprostsze i najlepiej rozpoznawalne. Głównym celem tych zajęć jest kształtowanie pozytywnego nastawienia wobec omawianych zagadnień, które dotyczą człowieka; jego najbliższego otoczenia, czyli rodziny, przyjaciół, kolegów, dzieci, osób starszych, osób z niepełnosprawnością; środowiska przyrodniczego; społecznego; stosunku do własnych uczuć i motywacji i określonych sytuacji życiowych.

Zajęcia rewalidacyjne mają charakter usprawniający, korekcyjny i terapeutyczny. Ich rodzaj określony jest w IPET (indywidualnym programie edukacyjno- terapeutycznym), który uwzględnia zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego oraz WOPFU (wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia). Celem zajęć jest stymulowanie rozwoju funkcji psychomotorycznych, wyrównywanie braków w wiadomościach i umiejętnościach uczniów oraz eliminowanie niepowodzeń.

Rodzaje zajęć wymienione w podstawie programowej mają na celu pomóc uczniom w nabyciu kompetencji niezbędnych do prowadzenia dorosłego życia, opartego na autonomii, samodzielności i poczucia „własnego ja” oraz do podjęcia ewentualnego zatrudnienia.

ROZWÓJ ZAWODOWY OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ, KTÓRZY UCZĘSZCZAJĄ DO SZKÓŁ PRZYSPOSABIAJĄCYCH DO PRACY

Szkoły przysposabiające do pracy realizują rehabilitację zawodową poprzez przygotowanie uczniów do podejmowania aktywności zawodowej. Przygotowanie to powinno opierać się na zasobach ucznia, jego mocnych stronach, ale również wiedzy o własnych ograniczeniach i słabościach związanych z niepełnosprawnością. Rehabilitacja zawodowa jest realizowana z powodzeniem również wtedy, gdy osoby z niepełnosprawnością nabywają wiedzę na temat rynku pracy, zawodów oraz kształtują swoją postawę wobec pracy. Należy pamiętać również o tym, że możliwości funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną na rynku pracy są zróżnicowane i nie dotyczą tylko rodzaju niepełnosprawności. Ważne są również czynniki takie jak: stopień i zakres niepełnosprawności, sytuacja społeczna danej jednostki oraz stopień jej zrehabilitowania (Wolan - Nowakowska, 2019). W związku z tym istotne jest odpowiednie wsparcie młodzieży oraz osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną w procesie rozwoju zawodowego. Ważną kwestią w tym rozwoju jest uwzględnienie ich zainteresowań oraz kompetencji zawodowe. Interakcyjny model rehabilitacji zawodowej osób z niepełnosprawnością intelektualną zaprezentowany przez W. Otrębskiego (2007) zakłada, że aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnością intelektualną, która jest zgodna z ich zainteresowaniami jest gwarancją wyższego poziomu kompetencji zawodowej. Zajęcia kształtujące kreatywność mają na celu rozwijanie tych zainteresowań, a zajęcia z przysposobienia do pracy ukierunkowane są na przekazanie uczniom wiedzy na temat wykonywania różnych prac zgodnie z możliwościami i obszarem zainteresowań.

PODSUMOWANIE

Szkoła specjalna przysposabiająca do pracy nie jest placówką, w której osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu znacznym i umiarkowanym oraz z niepełnosprawnością sprzężoną nabywają umiejętności do wykonywania konkretnego zawodu, natomiast jest to miejsce, gdzie osoby te uczą się określonych umiejętności, składających się na kompetencje zawodowe. Bez wątpliwości, jest to placówka, która uczy nie tylko przysposobienia do pracy, ale również do życia. Szkoła poprzez realizację wymienionych w artykule celów stanowi dla ucznia bezpieczne miejsce, w którym docenia się potencjał ucznia, jego możliwości psychofizyczne oraz zainteresowania, zamiast skupiać się jedynie na ograniczeniach i deficytach. Dzięki ćwiczeniom praktycznym uczniowie szkół specjalnych przysposabiających do pracy nabywają kompetencje, które w przyszłości ułatwią im wypełnianie różnych ról życiowych i wykonywanie obowiązków, dzięki czemu osoby te w miarę możliwości będą mogły m.in. samodzielnie załatwić sprawę w urzędzie, zrobić zakupy w sklepie, czy przygotować prosty posiłek. Szkoła przysposabiająca do pracy ułatwia nabycie kompetencji społecznych oraz uświadamia uczniów, że mają prawo do wyrażania siebie, a ich niepełnosprawność nie może być przyczyną dyskryminacji społecznej.

BIBLIOGRAFIA

- Dubas, E. (2004). Podstawowa kategoria andragogiczna „dorosłość” i jej aksjologiczny kontekst. W: J. Kostkiewicz (red.), *Aksjologia edukacji dorosłych* (s. 199-214). Lublin: KUL.
- Glanc, Z. (2011). Obraz dorosłości w dobie ponowoczesnej. *Mozaika wymiarów dorosłości. Edukacja Dorosłych*, 1, 115 - 132.

- Gołubiew-Konieczna, M. (2006). *Edukacja uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w świetle aktualnych przepisów prawa oświatowego*. Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne "Akapi".
- Grudzińska, E., Mikołajczyk, M., Zozula, J. (2019). *Pomoc społeczna i praca socjalna w dobie dynamicznych przemian społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Nowak-Tylewska, B. (2011). Wypełnianie zadań rozwojowych przez osoby dorosłe z umiarkowaną i znaczną niepełnosprawnością intelektualną. W: B. Cytowska (red.), *Dorośli z niepełnosprawnością intelektualną w labiryntach codzienności. Analiza badań - krytyka podejść - propozycje rozwiązań* (s. 17 - 42). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Otrebski, W. (2007). *Interakcyjny model rehabilitacji zawodowej osób z upośledzeniem umysłowym*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Rzedzicka, K. (2003). Społeczne koncepcje dorosłości a niepełnosprawność. W: A. Kobylińska, K. Rzedzicka (red.), *Dorosłość, niepełnosprawność. czas współczesny. Na pograniczach pedagogiki specjalnej*. Kraków: Impuls.
- Sidor, B. (2009). Podmiotowość osoby z niepełnosprawnością umysłową. W: A. Klinik (red.), *Edukacja jako proces socjalizacji osób niepełnosprawnych. Problemy edukacji, rehabilitacji i socjalizacji osób niepełnosprawnych* (s. 81-89). Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Smółka, P. (2008). *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*. Kraków: Oficyna Wolters Kluwer Polska.
- Wojnarowska, A. (2014). Zadania szkół przysposabiających do pracy jako miejsc wsparcia dorastania młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną do bycia dorosłym. *Niepełnosprawność*, 14, 163 - 183.
- Wyczesany, J. (2002). *Pedagogika upośledzonych umysłowo*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Wyczesany, J., Gajdzica, Z. (2006). *Uwarunkowania edukacji i rehabilitacji uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych*. Kraków: Impuls.

AKTY PRAWNE

- Rozporządzenie MEN z dnia 14 lutego 2017 w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 356. Załącznik 5).
- Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. z 2017 r. poz. 1578).
- Ustawa o systemie oświaty (Dz. U. z 1991 r. nr 95 poz. 425).
- Ustawa Prawo Oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 59).

SPECIAL SCHOOL OF VOCATIONAL PREPARATION AS A PATH TO AUTONOMY AND INDEPENDENCE IN ADULT LIFE FOR PEOPLE WITH DISABILITIES

ABSTRACT

Special schools preparing for work play an important role in the process of preparing people with intellectual disabilities for an autonomous life. Their task is not only to develop students' professional and social competences, but also to support them in building a sense of self-worth and autonomy. The article addresses the issue of adulthood of people with intellectual disabilities by analyzing its various dimensions - biological, legal, social, and psychological. It emphasizes the importance of the school preparing for work as an institution that supports students in developing independence and active participation in social life and strengthening their sense of self-worth. The article is an analysis of the goals, tasks and forms of classes carried out by special schools preparing for work, which are included in the core curriculum. The development of communication skills, preparation for making independent and responsible decisions and acquiring the ability to cope in various situations are particularly important. Thanks to appropriately selected teaching methods and an individual approach to the student, these schools help to a large extent to find their place in society and increase the chance of finding employment in the future.

Keywords: adulthood, disability, special schools preparing for work, profession, competences, autonomy

zgłoszone: 19.02.2025; zaakceptowane: 02.05.2025; opublikowane: 30.09.2025